

POTENCIÁL „ČRT“ EMOCIONÁLNEJ INTELIGENCIE V KONTEXTE NEGATÍVNYCH STRÁNOK PREŽÍVANIA U ADOLESCENTOV⁴

TRAIT EMOTIONAL INTELLIGENCE POTENTIAL IN THE CONTEXT OF ADOLESCENTS' NEGATIVE EMOTIONAL EXPERIENCES

LADA KALISKÁ

Katedra psychológie Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici

e-mail: lada.kaliska@umb.sk

Abstrakt: Štúdia prezentuje výskumné zistenia o psychometrických vlastnostiach (odhad reliability v zmysle vnútornej konzistencie a metódou split-half, konštruktová validita: jej diskriminačný charakter) krátkej formy slovenskej verzie dotazníka črtovej emocionálnej inteligencie pre adolescentov (TEIQue-ASF), ktorej autorom je K.V. Petrides (2001). Výskumnú vzorku tvorilo 151 adolescentov 4 stredných škôl s priemerným vekom 17,31 (SD=0,51). Odhady reliability vyčíslené Cronbachovým koeficientom alfa a Spearman-Brownovým koeficientom dosahovali akceptovateľnú úroveň pre celý výskumný nástroj ($\alpha=0,83$; $r_{xx}=0,89$). Validizačnými metodikami (DS14, Denollet, 2005; RŠS, Rosenberg, 1965; SEHP, Džuka & Dalbert, 2002; STAI, Rusbult et al., 1980) bola potvrdená konštruktová (diskriminačná) validita dotazníka TEIQue-ASF. Štúdia poukazuje na zvýšenú mieru prežívania negatívnych emócií vybranými adolescentami a vyzdvihuje možnosť aplikovania intervencie zameranej na rozvoj črt emocionálnej inteligencie v prostredí školy školským psychológom.

Kľúčové slová: prežívanie negatívnych emócií adolescentami; črtová emocionálna inteligencia; reliability; konštruktová validita; dotazník TEIQue-ASF

Abstract: The study presents the research findings about psychometrical properties (reliability and construct validity: its discriminant one estimate) of Trait Emotional Intelligence Questionnaire for Adolescence Short Form (TEIQue-ASF) created by K.V. Petrides (2001). The research sample was 151 high school students with an average age of 17.31 (SD=.51). Reliability estimate of Cronbach's alpha and Spearman-Brown's coefficient reached the acceptable level for a whole tool ($\alpha=0.83$; $r_{xx}=0.89$). By validizing tools (DS14, Denollet, 2005; RŠS, Rosenberg, 1965; SEHP, Džuka & Dalbert, 2002; STAI, Rusbult et al., 1980), TEIQue-ASF construct (discriminant) validity was proved. The study points the attention at the higher level of negative emotional experiences of the adolescents and emphasizes the potential of trait emotional intelligence based intervention at schools by school psychologists.

Keywords: negative emotional experiences of adolescents; trait emotional intelligence; reliability; construct validity; TEIQue-ASF

1 Úvod

Zvládanie životných situácií so sebou prináša ohrozenie potencialít človeka v každom vývinom období, nevynímajúc obdobie adolescencie, aj napriek tomu, že práve v tomto období dochádza k postupnému integrovaniu osobnosti. Hoci sa emočná nestabilita, impulzívne konanie a vzdor v dospievaní objavujú, novšie práce univerzálny výskyt adolescentných kríz nepotvrdili (Langmeier, Langmeier, Krejčířová, 1998). Podľa Macka (2003) sa skôr negovanie všetkého doterajšieho hodnotného týka procesu pozvoľnej transformácie vlastných emócií, názorov a hodnôt, čo by sme skôr vyjadrili ako hľadanie a prehodnotenie vlastných očakávaní, názorov, hodnôt, hľadanie vlastného self. V tomto chaose emócií prevláda i neistota i zraniteľnosť. Nedostatočné životné skúsenosti determinujú riešenie zložitých konfliktných situácií a tak rýchle a radikálne riešenia vznikajú hlavne pod vplyvom prežívania adolescenta.

Predpokladáme, že adolescent je už schopný v tomto období saturovať viaceré zo svojich potrieb v zmysle Maslowovej hierarchie, avšak ak nie sú niektoré potreby uspokojené, nastáva frustrácia, ktorú rieši produktívne alebo neproduktívne, t. j. nezaujmom, rezignáciou, apatiou, pasivitou, alebo agresiou zameranou na seba (sebapoškodzovanie), útočnosťou prípadne násilím voči iným. Stres, ktorý adolescent prežíva, nie je ako celok škodlivý a podľa toho ako pôsobí na človeka ho charakterizujeme ako pozitívny stres (eustres) alebo negatívny stres (distres). Avšak neustále a dlhodobé prežívanie stresových situácií môže viesť k totálnemu vyčerpaniu organizmu, kde v oblasti emocionálnej sa môže manifestovať prudkými a výrazne rýchlymi zmenami nálad, neschopnosťou prejsť emocionálnu náklonnosť, nadmerným denným snením, utiahnutosťou, zvýšenou

⁴ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0654/17.

mierou dráždivosti, iritability i anxiózy. V oblasti behaviorálnych príznakov prežívania nadmerného distresu sú to prejavy ako: nerozhodnosť, zvýšená absencia, chorobnosť, zhoršená kvalita výkonu a znížené množstvo vykonanej práce, častejšie podvádzanie, zvýšená konzumácia návykových látok (alkohol, cigarety, lieky a i.), strata chuti do jedla alebo naopak prejedanie, prípadne zmenený denný životný rytmus (Křivohlavý, 1994). Distres je vnímaný adolescentom ako neschopnosť vyrovnáť sa s kladenými nárokmi a s pocitom, že stráca kontrolu nad sebou či situáciou, čo navodzuje pocity úzkosti, depresie, beznádeje, menejcennosti a tie sa stávajú prediktorom somatických i psychických problémov. A tak konštatujeme, že 1,3 milióna adolescentov na celom svete umrelo v roku 2012 v dôsledku psychických ochorení, ktorým sme mohli predchádzať, prípadne ich liečiť (WHO, 2015), že depresia patrí medzi najrozšírenejšie ochorenie u adolescentov (na Slovensku sa uvádza jej 23% podiel, in Marko, 2009) a že samovraždy u adolescentov sú na treťom mieste ako príčina smrti (WHO, 2015) a na Slovensku 33% chlapcov a 40% dievčat (z 522 žiakov) stredných škôl malo aspoň raz suicidálne myšlienky (Chylová, 2012).

Jedným z možných riešení zvládania nadmerného stresu či osobnej nepohody je naučiť adolescenta ako efektívne zvládať distres zameraním sa na problém, prípadne na konkrétnu situáciu (správanie smerované ku zníženiu alebo odstráneniu hrozby s cieľom zmeniť ju, vyhnúť sa jej) alebo využitím stratégie zvládania zameranej na emócie (snaha o zmenu vlastného prežívania záťažovej situácie, na upokojenie a zmiernenie emócií, ktoré sú vyvolané stresovou situáciou). Tieto stratégie sa vzájomne nevylučujú, môžu byť na daný problém aplikované spolu alebo postupne. Podľa Medvedovej (1997) základný rozdiel spočíva v tom, či ide o zvládanie zamerané na cieľ alebo na proces. Modely zamerané na cieľ predstavujú úsilie zmeniť či ovládnuť také faktory prostredia, ktoré sú vnímané ako stresujúce, alebo snahu zvládnuť či regulovať vlastné nepríjemné emócie vznikajúce v súvislosti so stresovou epizódou.

Dimenzia *zvládania stresu* sa stala jednou zo základných dimenzií konštruktu črtovej emocionálnej inteligencie (ďalej EI) autora, anglického psychológa, K. V. Petridesa, ktorého koncept overujeme už viac ako 6 rokov s dosiahnutými viac ako uspokojivými výsledkami reflektujúc psychometrické vlastnosti nástrojov na jej meranie (čo vyústilo do kreovania Slovenských percentilových noriem na posúdenie úrovne aspektov črtovej EI, viac in Kaliská & Nábělková, 2015, Kaliská, Nábělková, & Salbot, 2015). Petrides vysvetľuje a analyzuje EI ako konšteláciu sebestipisovaných schopností a behaviorálnych dispozícií súvisiacich s emóciami, resp. emocionalitou (Petrides, Pita, & Kokkinaki, 2007). Vysvetľuje špecifiká osobnosti, ktoré reflektujú inter a intra individuálne diferencie v spracovaní emocionálne sytených informácií (rozpoznávanie emócií, seba-percepcia, dispozície osobnosti). Petridesov model má 15 dimenzií (črtová empatia, percepcia emócií, expresia emócií a vzťahová kompetencia; manažment emócií (druhých), asertivita a sociálna uvedomelosť; optimizmus, črtové šťastie a sebaúcta a emocionálna regulácia, (nízka) impulzivita a zvládanie stresu; samostatnými dimenziami sú adaptabilita a sebamotivácia) tvoriace 4 faktory (*emocionalita, sebakontrola, sociabilita, well-being*), ktoré spolu formujú globálnu úroveň črtovej EI (bližšie in Kaliská & Nábělková, 2015; Petrides, 2009b).

Komponenty črtovej EI vstupujú do vzťahov s premennými, ktoré zachytávajú afektívne dispozície adolescenta, pričom si uvedomujeme, že distres je vnímaný ako negatívna, nepriaznivá, zlá záťaž, ktorá je spojená s negatívne ladenými a prežívanými emocionálnymi procesmi. Vo vzťahu k stresu je dôležité uvedomiť si *interindividuálnu variabilitu vo vnímaní stresujúcich podnetov* v tom zmysle, že situácia stresujúca pre jedného jednotlivca nemusí byť takouto pre iného človeka. Situácia sa nevyhodnocuje len na základe jej následkov pre budúcnosť, ale na základe jej pôsobenia na integritu jednotlivca a možnosti jej zachovania. Osobnosť typu D (D znamená distress) je definovaná tendenciou zažívať zvýšené negatívne emócie (negatívna afektivita) v spojení s nevyjadrovaním emócií (sociálna inhibícia) (Đurka, Ruch, 2014). Negatívna afektivita sa týka tendencie zažívať rôzne negatívne emócie ako anxieta, hnev, hostilita, iritabilita a dysfória. Sociálna inhibícia sa týka ťažkostí vo vyjadrovaní emócií a dyskomfortu v sociálnych interakciách. Typ D je považovaný za relatívne stabilnú osobnostnú charakteristiku (Denollet, 2005).

Petrides a jeho spolupracovníci realizujú viaceré výskumy skúmania črtovej EI vo vzťahu k osobnostným premenným, kde pomocou multivariačnej regresnej analýzy argumentujú v prospech konštruktívnej validity pri predikcii takých kriteriálnych premenných ako životná spokojnosť a depresia, šťastie, zvládanie stresu v práci, zameranie sa na cieľ, ruminácie negatívnych udalostí, či adaptívne a maladaptívne copingové stratégie. K týmto štúdiám sa pridávajú i naše výskumné šetrenia, kde sme analyzovali vzťah medzi črtami EI a vnímanou mierou záťaže, úspešnosťou zvládania záťaže a preferenciou copingových stratégií (metodika CTK – *Dotazník copingu T. Kohoutka* vychádzajúci z transakčného poňatia zvládania záťaže špeciálne určený pre adolescentov (Kohoutek a kol., 2008), metodika vlastnej konštrukcie zameraná na zistenie vnímanej úspešnosti vlastného zvládania záťažových situácií v podobe grafickej škály s rozpätím od 0% do 100% a *Brief COPE* – skrátená forma dotazníka *COPE* od autora C. S. Carvera (1997), ktorý zisťuje mieru preferencie rôznych copingových stratégií, bližšie in Kaliská et al., 2015). Táto štúdia sa pridáva do radu tých, ktoré posudzujú konštruktívnu validitu konceptu črtovej emocionálnej inteligencie.

2 Výskumný problém

K. V. Petrides vypracoval rad dotazníkov na posúdenie emocionálnych aspektov detí, adolescentov i dospelých (dotazníky črtovej EI /*Trait Emotional Intelligence Questionnaire*/ TEIQue). Každá z verzií má svoju dlhú i krátku formu. Krátke formy odporúča Petrides (2009a) používať vo výskumných šetreniach s obmedzeným časom a keď úroveň črtovej EI slúži na orientáciu v osobnosti jednotlivca. Počas nášho dlhodobého výskumu sme už porovnávali dlhú a krátku verziu pre deti, adolescentov a dospelých a dospeli sme k očakávaným uspokojivým psychometrickým vlastnostiam oboch verzií i foriém dotazníkov črtovej EI (Kaliská & Nábělková, 2015; Kaliská, Nábělková, & Salbot, 2015). Posúdenie sily vzťahu črt EI a negatívnych aspektov prežívania u adolescentov umožní opätovne verifikovať opodstatnenosť konceptu črtovej EI, t.j. jeho konštruktívnu validitu.

3 Výskumný cieľ

V rade výskumných analýz sa predmetom nášho záujmu v tejto štúdii stalo posúdenie miery prežívania negatívnych emócií u vybranej vzorky adolescentov vo vzťahu k črtám EI a zároveň posúdenie psychometrických vlastností (reliability: odhad vnútornej konzistencie a split-half a konštruktivej validity: jej diskriminačný charakter) adolescentnej krátkej formy verzie dotazníka TEIQue-ASF (*Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Adolescence Short Form*). TEIQue-ASF obsahuje 30 položiek a respondenti odpovedajú na 7-stupňovej škále. Dotazník umožňuje vypočítať primárne *globálnu úroveň EI* a len orientačne môže poskytnúť informácie o štyroch faktoroch črtovej EI. Vychádzajúc z hlavného cieľa sme si stanovili štyri výskumné otázky:

VO1: Aký je výskyt negatívnych aspektov v prežívaní u vybranej vzorky adolescentov?

VO2: Aká je úroveň črtovej emocionálnej inteligencie u vybranej vzorky adolescentov?

VO3: Je odhad reliability metódou split-half a v zmysle vnútornej konzistencie slovenskej krátkej formy adolescentnej verzie dotazníka TEIQue-ASF dostatočný?

VO4: Je konštruktívna (diskriminačná) validita krátkej formy adolescentnej verzie dotazníka TEIQue-ASF dostatočná?

4 Metóda výskumu

Za účelom overenia konštruktivej (diskriminačnej) validity bolo okrem 30-položkového dotazníka TEIQue-ASF pre adolescentov (slovenský preklad: Nábělková, & Kaliská, 2011) použité ako súčasť výskumnej zostavy:

- *Dotazník DS14* (Denollet, 2005, preložený a adaptovaný na slovenské podmienky Ďurka a Ruch, 2014) bol použitý na zistenie osobnosti typu D. DS14 pozostáva zo 14-tich položiek, ktoré sú rozdelené do dvoch subškál: negatívna afektivita (NA) a sociálna inhibícia (SI). Každú subškálu tvorí sedem položiek a odpovede sú skórované na päťbodovej Likertovej škále od 0 (nepravda) do 4 (pravda). Na určenie osobnosti typu D sa používa cut-off skóre 10 bodov na oboch škálach (teda, ak $NA \geq 10$ a zároveň $SI \geq 10$, tak hovoríme o osobnosti typu D). Pre naše výskumné účely sme použili len celkovú úroveň typu D ($D \geq 21$). Psychometrické vlastnosti originálnej verzie DS14 sú dobré (Cronbachova $\alpha = 0,88/0,86$ a test-retestová reliabilita po troch mesiacoch $r = 0,72/0,82$ pre negatívnu afektivitu a sociálnu inhibíciu; in Ďurka, Ruch, 2014). V našom prípade vnútorná konzistencia pre celý dotazník dosahuje hodnotu $\alpha = 0,88$.

- SEHP – *Škála emocionálnej habituálnej subjektívnej pohody* Džuku a Dalberta (2002), kde respondenti vyjadrujú frekvenciu prežívania psychických stavov (hnev, pocit viny, pôžitok, hanba, telesná sviežosť, strach, bolesť, radosť, smútok, šťastie) na 6-bodovej škále. Vnútorná konzistencia pre subškálu negatívnych emócií dosahuje v našej štúdii hodnotu $\alpha = 0,76$.

- RŠS (*Rosenberg's Self Esteem Scale*, 1965) – *Rosenbergová škála sebahodnotenia* obsahuje 10 výrokových položiek opatrených 4-bodovou škálou sýtiacich dve dimenzie vzťahu k sebe (sebaoceňovanie – 6 položiek, sebaznevažovanie – 4 položky). Vnútorná konzistencia pre subškálu sebaznevažovania dosahuje hodnotu $\alpha = 0,95$.

- STAI – *Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti* (Spielberger et al., 1970 preklad Ruisel et al., 1980) je štandardizovaný dotazník na meranie úzkosti, resp. úzkostnosti a vychádza zo Spielbergerovej koncepcie o rozlišovaní medzi úzkosťou ako stavom a úzkostlivosťou ako vlastnosťou osobnosti. Pozostáva z dvoch 20 položkových škál, kde jedna sleduje, ako sa jednotliviec cíti teraz (t. j. sleduje aktuálny stav) a druhá sleduje, ako sa jednotliviec zvyčajne cíti, t. j. úzkostlivosť ako vlastnosť osobnosti. V tejto štúdii bola vo vzťahu ku globálnej úrovni črtovej EI analyzovaná len premenná úzkostlivosť ako relatívne stabilná vlastnosť, dispozícia osobnosti.

Výskumnú vzorku tvorili žiaci 4 gymnázií (Banská Bystrica, Zvolen, Lučenec, Brezno) banskobystrického kraja 3. ročníka SŠ ($N=151$) s priemerným vekom 17,31 ($SD=0,51$), kde dievčat bolo $N=97$ (64,24%). Dáta boli snímané ako súčasť testovania počas druhej smerovej voľby u vybranej vzorky žiakov s tým, že zber dát bol

zabezpečený až po získaní informovaných súhlasov zo strany zákonných zástupcov alebo plnoletých žiakov stredných škôl.

Analýza rozdelenia premenných získaných TEIQue-ASF ako i validizačných premenných poukázala na ich nie normálne rozdelenie (Kolmogorov-Smirnovov test normality, $p \leq 0,20$) a tak konštruktová validita bola testovaná Spearmanovou korelačnou analýzou. Odhad reliability bol posudzovaný Cronbachovým koeficientom alfa (α) a Spearman-Brownovým koeficientom (r_{xx}).

5 Výsledky výskumu a interpretácia

V tabuľke 1 uvádzame percentuálny výskyt rizikových faktorov v oblasti typu osobnosti D, úzkostlivosti, tendencií k sebaznevažovaniu a frekvencie prežívania negatívnych emócií aj vzhľadom na jednotlivé pohlavia.

Tab 1 Percentuálny výskyt negatívnych aspektov v prežívaní u adolescentov

N=151	D-osobnosť/DS14 HS>20	úzkostlivosť/STAI2 HS>40	sebaznevažovanie/RSS HS>8	negatívne emócie/SEHP HS>3
celkovo	45,87% AM=29,56 (SD=6,96)	57,80% AM=50,14 (SD=6,88)	68,81% AM=11,18 (SD=1,88)	4,59% AM=4,20 (SD=0,45)
dievčatá	43,66% AM= 29,55 (SD=6,95)	59,15% AM=50,69 (SD=7,41)	71,83% AM= 11,08 (SD=1,83)	2,82% AM=4,00 (SD=0,00)
chlapci	50,00% AM=29,58 (SD=7,19)	55,26% AM=49,05 (SD=5,69)	63,16% AM=11,42 (SD=2,00)	7,90% AM=4,33 (SD=0,58)

HS- hrubé skóre AM= aritmetický priemer SD = smerodajná odchýlka

Konštatujeme, že viac ako 50% respondentov/adolescentov (chlapcov aj dievčat) disponuje osobnostnou predispozíciou anxiózitou ako aj má tendenciu sa sebaznevažovať. A takmer 50% z vybranej výskumnej vzorky (v prípade chlapcov je to presná polovica) sa posudzuje ako osobnosť typu D, čo znamená, že majú tendenciu vo zvýšenej miere prežívať negatívne emócie a nevedia ich zvládať. Štatistická analýza interpopuláčných rozdielov nepreukázala signifikantný interpopuláčný rozdiel v sledovaných premenných.

V tabuľke 2 sú základné deskriptívne ukazovatele a odhady miery reliability (odhad vnútornej konzistencie a odhad metódou split-half) u skrátenej verzie dotazníka na meranie faktorov a celkovej úrovne črtovej EI u vybranej vzorky adolescentov.

Tab2 Deskriptívne ukazovatele premenných TEI a odhady miery reliability

N=151	TEIQue-ASF faktory				
	Well-being	Sebakontrola	Emocionalita	Sociabilita	Globálna úroveň črtovej EI
AM	5,02	4,11	4,81	4,46	4,57 (43. percentil)
SD	0,97	0,94	0,71	0,92	0,67
Med	5,00	4,00	5,00	5,00	5,00
α	0,80	0,67	0,70	0,66	0,83

r_{xx}	0,77		0,70		0,64		0,67		0,89	
pohlavie	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
AM	5,00	5,08	4,10	4,13	4,92	4,62	4,42	4,54	4,62	4,49
SD	1,04	0,84	0,94	0,95	0,73	0,63	0,89	0,97	0,68	0,64
Med	5,00	5,00	4,00	4,00	5,00	5,00	4,00	5,00	5,00	5,00
α	0,80	0,77	0,64	0,80	0,67	0,69	0,61	0,71	0,85	0,79
r_{xx}	0,79	0,68	0,66	0,80	0,64	0,60	0,73	0,67	0,90	0,86

Ž – žena

M – muž

AM – aritmetický priemer SD – smerodajná odchýlka Med – medián

α – Cronbachovo alfa

r_{xx} – Spearman-Brownov koeficient

Konštatujeme, že žiaci vybraných stredných škôl dosahovali najvyššiu úroveň vo faktore well-being a najnižšiu v sebakontrola. Ich celková úroveň globálnej črtovej EI dosahuje len 43. percentil slovenských noriem neskorej adolescence (Kaliská, Nábělková, & Salbot, 2015). Vo výskumnom súbore bola zaznamenaná len signifikantne vyššia úroveň emocionality v prospech dievčat ($U=1083,00$; $p=0,038$).

Vnútna konzistencia i odhad reliability metódou split-half dotazníka TEIQue-ASF pre celý výskumný súbor sa javia ako vysoké. Pri jednotlivých pohlaviach poukazujeme na vysoké koeficienty odhadu reliability ($\alpha \geq 0,7$; $r_{xx} \geq 0,7$) i na uspokojivé hodnoty ($\alpha \geq 0,6$; $r_{xx} \geq 0,6$). Najvyššie koeficienty vnútornej homogenity vykazuje celý nástroj ($\alpha=0,88$; $r_{xx} \geq 0,80$).

Korelačné vzťahy medzi faktormi a globálnou úrovňou črtovej EI a jednotlivými validizačnými premennými – negatívnymi aspektami prežívania sú v tabuľke 3.

T3 Korelácie faktorov a globálnej úrovne črtovej EI a ostatných validizačných premenných (DS14, RŠS, STAI, SEHP)

R		DS14	RSS	STAI	SEHP
		osobnosť typu D	seba znevažovanie	úzkostivosť	negatívne emócie
Globálna úroveň črtovej EI		-0,634 ***	-0,492 ***	-0,578 ***	-0,515 ***
Faktory črtovej EI	<i>Well-being</i>	-0,436 ***	-0,441 ***	-0,471 ***	-0,405 ***
	<i>Sebakontrola</i>	-0,413 ***	-0,389 ***	-0,527 ***	-0,524 ***
	<i>Emocionalita</i>	-0,399 ***	-0,199 *	-0,332 ***	-0,192 *
	<i>Sociabilita</i>	-0,543 ***	-0,259 **	-0,296 **	-0,221 *

* $p \leq 0,05$

** $p \leq 0,01$

*** $p \leq 0,001$

Posúdenie konštruktivej (diskriminačnej) validity nástroja TEIQue-ASF bolo zisťované vyčíslením korelačných vzťahov faktorov a globálnej črtovej EI s negatívnymi aspektami prežívania u adolescentov, kde miera D-typu osobnosti, sebaznevažovania, úzkostlivosti a aktuálne prežívaných negatívnych emócií vstupuje do vysoko významných tesných negatívnych vzťahov ($-0,49 \geq R \geq -0,63$) s globálnou úrovňou črtovej EI na vzorke 151 žiakov SŠ. Faktory črtovej EI taktiež vstupovali do signifikantných negatívnych očakávaných súvislostí s validizačnými premennými, pričom boli preukázané medzi faktormi well-being a sebakontrola stredne tesné negatívne súvislosti ($-0,39 \geq R \geq -0,53$) a stredne tesný negatívny vzťah medzi osobnosťou typu D a faktorom sociability ($R=-0,54$). Uvedené zistenia potvrdzujú diskriminačný charakter konštruktivej validity meracieho nástroja, kde na základe ich teoretického vymedzenia sme očakávali negatívne vzťahy medzi sledovanými premennými.

6 Diskusia

Výsledky prezentovaného výskumu realizovaného na vzorke žiakov (N=151) poukazujú na zvýšenú mieru výskytu negatívnych aspektov v prežívaní adolescentov (viac ako 50% respondentov /či už dievčat alebo chlapcov/ pociťujú úzkostlivosť a vykazujú zvýšenú mieru tendencií k sebaznevažovaniu). Pozoruhodné je, že až 50% chlapcov dosahuje úroveň typu D, t.j. prežívajú negatívny stres, ktorý je tvorený tendenciou prežívať vo zvýšenej miere negatívne emócie (negatívna afektivita) v spojení s neschopnosťou vyjadrovať svoje vlastné emócie (sociálna inhibícia), kde tento typ osobnosti je považovaný za relatívne stabilnú osobnostnú charakteristiku (Denollet, 2011). Dlhodobé výskumy osobnosti typu D vo všeobecnej populácii preukázali, že prítomnosť charakteristík typu D má negatívny dopad na fyzický a duševný stav. Uvedené zistenia sú v súlade so zisteniami Harinekovej (2010), ktorá konštatuje a výskumne potvrdzuje, že u oboch pohlaví je zreteľné, že tých, ktorí odolávajú nežiaducim emocionálnym stavom, je len okolo 30 % dievčat a 37 % chlapcov v 17. roku, čo naznačuje istú disponovanosť k neurotickým stresovým prejavom. Chlapci, ktorí boli anxióznejší vo veku 4 až 8 rokov a 10 až 14 rokov disponujú nižšou mierou sebaúcty sa stalo významným prediktorom zvýšenej úrovne depresívnych tendencií (Bellamy, Hardy, 2015).

Zdôrazňujeme však, že naše zistenia, síce nie na reprezentatívnej vzorke stredoškolákov, ale nás upozorňujú na nutnosť zásahov psychologických intervencií školským psychológom v škole, kde sa cielene zameriame na facilitovanie aspektov prežívania a správania adolescentov (posilnením sebaregulácie, well-beingu, emocionality i sociability) napr. v kontexte posilňovania „čŕt“ emocionálnej inteligencie. Neschopnosť adekvátne zvládať distres, zvýšená miera anxiózy, tendencií k sebaznevažovaniu, depresie, prežívanie pocitov poníženia a menejcennosti majú tendenciu zvyšovať riziko vzniku duševných i somatických ochorení, pričom predpokladáme, že za výskytom viac ako polovice všetkých duševných porúch v dospelosti sú práve problémy, ktoré sa objavili do 14 roku života (WHO, 2015).

Len prevencie a intervencie školským psychológom na každom type i stupni škôl zamerané na posilnenie psychickej odolnosti, schopnosti adekvátne zvládať záťaž – zamerať sa na zvládanie zamerané na emócie, optimálne sebaopoznanie a sebaocenenie, primeraná sebadôvera, pozitívne nastavenie a životný štýl sú tou najsilnejšou stránkou osobnosti adolescenta v prevencii voči stresu. Súvislosť aspektov črtovej EI sa preukázala i vo vzťahu k sledovaným aspektom partnerského vzťahu v rámci Sternbergovej koncepcii trojuholníkovej teórie lásky u 70 heterosexuálnych partnerských/manželských párov (Nábělková, Krišková, 2015) a to vzťahovou spokojnosťou s dimenziami emocionálnej pohody v zmysle efektu nositeľa aj partnera ako aj s intimitou (efekt nositeľa), vášňou (efekt partnera) a oddanosťou (efekt nositeľa aj partnera).

Ďalej vedecko-výskumné zistenia v tejto štúdii taktiež svedčia v prospech akceptovateľných psychometrických vlastností v zmysle odhadu reliability a konštruktivej validity predovšetkým pre posúdenie globálnej úrovne črtovej EI krátkou formou adolescentnej slovenskej verzie dotazníka TEIQue-ASF (čo je v súlade s našimi predošlými výsledkami (Salbot, Nábělková, & Kaliská, 2012, Kaliská et al., 2015), s domácimi (Baumgartner & Zacharová, 2011) ako i zahraničnými štúdiami (Williams, Daley, Burnside, & Hammond-Rowley, 2008)).

7 Záver

Základnou úlohou efektívneho copingu by malo byť zníženie intenzity negatívnych emócií, ktoré by mohli brániť využívaniu aktívnych stratégií zvládania záťaže (Baumgartner, Molčanová & Chylová, 2010) a tak intervencia, ale aj edukácia zameraná na rozvoj a facilitáciu „čŕt“ emocionálnej inteligencie, resp. preventívne programy posilňujúce, formujúce a rozvíjajúce osobnostné dispozície obsiahnuté v modeli črtovej emocionálnej inteligencie (adaptabilitu, vyjadrovanie vlastných emócií, hodnotenie vlastných i cudzích emócií, sebamotiváciu, sebaúctu, zvládanie vlastnej impulzivity, formovanie optimálnych interpersonálnych vzťahov, reguláciu a riadenie emócií) vytvárajú predpoklad pre plnohodnotnejšie fungovanie či už v školskom, pracovnom alebo osobnom „dospeláckom“ živote adolescenta. A práve validné a reliabilné meracie nástroje umožňujú zistiť účinnosť takýchto intervencií, resp. programov z krátkodobého i dlhodobého hľadiska.

Zoznam bibliografických odkazov

- Baumgartner, F., & Zacharová, Z. (2011, Máj). Emocionálna a sociálna inteligencia vo vzťahu k zvládaniu v ranej adolescencii. *E-psychologie*, 5 (1), 1-15. ISSN 1802-8853. Retrieved from: <http://e-psycholog.eu/pdf/baumgartner-etal.pdf>
- Baumgartner, F., Molčanová, Z., & Chylová, M. (2010). Emočná inteligencia vo vzťahu ku copingu. In Ruisel, I., Prokopčáková, A. (eds.). *Kognitívny portrét človeka*. Bratislava: Ústav experimentálnej medicíny SAV, 2010. ISBN 978-80-88910-29-9. s. 186-204.

- Bellamy, S., & Hardy, C. (2015). Factors predicting depression across multiple domains in a national longitudinal sample of Canadian youth. In *J Abnorm Child Psychol.* 2015 May;43(4):633-43. doi: 10.1007/s10802-014-9940-3.
- Denollet, J. (2011). Assessment of the Type D personality construct in the Korean population: A validation study of the Korean DS14. In *Journal of Korean Medical Science* 26, 116-123.
- Denollet, J. (2005). DS14: Standard assessment of negative affectivity, social inhibition, and type D personality. In *Psychosomatic Medicine* 67, 89 – 97.
- Đurka, R. & Ruch, W. (2014). Osobnosť typu D v populácii slovenských univerzitných študentov: Psychometrické kvality dotazníka DS14. In *Československá psychologie*, 58(1), 62-71.
- Džuka, J., & Dalbert, C. (2002). Vývoj a overenie validity škál emocionálnej habituálnej subjektívnej pohody (SEHP). *Československá psychologie*, 46, s. 234-250.
- Harineková, M. (2010). Emočné charakteristiky v prevencii kardiovaskulárnych chorôb u detí a mládeže v školskom veku. In *PROHUMAN*. Belko, D. (2012). Zborník príspevkov z 5. konferencie psychológie zdravia, Bratislava, 2010. Retrieved from: <http://www.prohuman.sk/psychologia/emocne-charakteristiky-v-prevencii-kvo-u-deti-a-mladeze-v-skolskom-veku>
- Chylová, M. (2012). Rizikové faktory suicidálneho správania v období adolescencie. In *Psychiatrická prax*. 2012, 13(1), 26-28.
- Kaliská, L., & Nábělková, E. (2015). *Psychometrické vlastnosti a slovenské normy Dotazníkov črtovej emocionálnej inteligencie pre deti, adolescentov a dospelých*. Banská Bystrica: Belianum. ISBN 978-80-557-0940-6.
- Kaliská, L., Nábělková, E., & Salbot, V. (2015). *Dotazníky črtovej emocionálnej inteligencie TEIQue-SF/TEIQue-CSF: manuál k skráteným formám*. Banská Bystrica: Belianum.
- Křivohlavý, J. (1994). *Jak zvládat stres*. Praha: Grada. s. 29.
- Langmeier, J., Langmeier, M., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Grada Publishing.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Marko, P. (2009). Depresívne poruchy v praxi všeobecného lekára pre dospelých – I. časť. In *Via pract.*, 2009, 6 (10): 407–413.
- Medveďová, L. (1997). Intersexuálne rozdiely v kontexte predikcie copingu z osobných zdrojov v puberte. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 32, 2, 100-106.
- Nábělková, E., & Krišková, D. (2015). Emocionálna inteligencia v súvislosti s vybranými aspektmi partnerského vzťahu. In *Sociálne procesy a osobnosť 2014: zborník príspevkov zo 17. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie* (s. 370-377). Košice: Spoločenskovedný ústav SAV. ISBN 978-80-89524-18-1. Retrieved from: <http://www.spao.sk/data/uploads/zbornik-spao-2014.pdf>
- Petrides, K. V. (2009a). Psychometric properties of the Trait emotional intelligence questionnaire (TEIQue). In C. Stough et al. (Eds.), *Assessing Emotional Intelligence* (pp. 85-101), London: Springer Science + Business media.
- Petrides, K.V. (2009b). *Trait Emotional Intelligence Questionnaire (TEIQue)*. Technical Manual. London: London Psychometric Laboratory.
- Petrides, K.V., Pita, R., & Kokkinaki, F. 2007. The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology*, 98, 273-289.
- Rosenberg, M. (1965). Rosenberg Self-Esteem Scale. *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ. Princenton University Press.
- Salbot, V., Nábělková, E., & Kaliská, L. (2012). Emocionálna seba-pôsobnosť: možnosti merania dotazníkmi radu TEIQue. In P. Halama, R. Hanák, & R. Masaryk. (Eds.), *Sociálne procesy a osobnosť 2012*. Bratislava: SAV. (s. 234-240). ISBN 978-80-88910-40-4.
- Spielberger, C.D., Gorsuch, R., Lushene, R. (1970). *Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti. (STAI)*. Překlad a úprava: Mülner, J., Ruisel, I., Farkaš, G. (1980). Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- WHO – report Fact sheet. (2015, May). *Adolescents: health risks and solutions*. Retrieved from: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs345/en/>
- Williams, C., Daley, D., Burnside, E., & Hammond-Rowley, S. (2008). Measuring emotional intelligence in preadolescence. *Personality and Individual Differences*, 47 (2008), 316-320.